

**VISOKA ŠKOLA STRUKOVNIH STUDIJA
ZA OBRAZOVANJE VASPITAČA
SUBOTICA**

SEMINARSKI RAD

Predmet: Rad sa darovitom decom

Tema: Osobine ličnosti darovite dece

Profesor:
mr Slavica Kostić

Studenti:
Helena Perčić 600/07
Laura Letić 581/07

Mart, 2010. godina

" Свако људско сазнање почиње опажањем, наставља се формирањем појмова и завршава се идејама." Е. Кант – "Критика здравог разума"

Uvod

Ljudske su sposobnosti u populaciji statistički raspoređene po Gausovoj, zvonastoj krivulji normalne distribucije. To znači da većina ima određenu sposobnost razvijenu na nekoj prosečnoj osnovi, dok se broj pojedinaca s povećanim ili smanjenim sposobnostima simetrično smanjuje. One pojedince koji imaju jednu ili više sposobnosti značajno natprosečno razvijene obično nazivamo nadarenima u toj sposobnosti (Koren, 1989.).

U Velikoj Britaniji za takve se pojedince upotrebljava izraz "sposobniji" (more able).

Darovito dete je dete rođeno s neuobičajenom sposobnošću da savlada određeno područje (ili područja) (Winner, 2005.). **Genije** je ekstremnija verzija darovitog deteta koje stvara na stepenu odrasle osobe iako je još uvek dete. Takva su deca kreativna u smislu malog "k": ona samostalno otkrivaju pravila svojeg područja i smišljaju neobične strategije za rešavanje problema. Ona su retko kreativna u smislu velikog "K": to označava zahvaćanje i variranje područja (Winner, 2005.). Kada odrastu takva deca nekad postaju stručnjaci u svojem području; a stručnost nije kreativnost. Stručnjaci ostvaruju visoke rezultate u svom području, kreativni ga menjaju. Kreativni put zahteva i buntovnu posebnost, preuzimanje rizika i motivaciju za uzdrmanjem utvrđene tradicije.

Ellen Winner izraz "**darovitost**" koristi za opisivanje dece s ova tri obeležja:

1. **prevremena razvijenost** (brže napredovanje od prosečne djece);
2. **insistiranje da sviraju po svom** (viši kvalitet postignuća, drugačiji putevi učenja, samostalnost i samopouzdanje) i
3. **žar za savladavanjem** (visoka motivisanost, opsesivan interes). U darovitim je lako uočljiva intrizična motivisanost. Za razliku od ekstrizične motivacije koja nije sama sebi svrha, već je instrumentalna za postizanje nekih vanjskih ciljeva, intrizična motivacija je ponašanje koje se izvodi zbog sebe samog, zbog vlastitog zadovoljstva.

Darovite ne treba nagovarati na vežbanje, a njihovo područje im je ujedno i razonoda.

Darovit označava razvijenu područno specifičnu nadarenost. Gagnéov model razvoja nadarenosti objašnjava kako je potrebna nadarenost zbrojena sa slučajem (srećom), okolinom i motivacijsko emocionalnim osobinama. Područja nadarenosti mogu biti školska (akademska), umetnička, sportska, tehnološka. Gagné također navodi i "katalizatore" koji omogućuju razvoj darovitosti u talent: to su otvorenost prema novom iskustvu, pozitivna slika o sebi, autonomija i otpornost na stres. Zanimljiva je otvorenost ka novom iskustvu – ona znači radoznalost, ali i toleranciju na neizvesnost. Naime, tamo gde nisu jasna "pravila igre" pojavljuju se znatne razlike u reakcijama pojedinaca na takve okolnosti. Kruglanski i Webster (Vlahović-Štetić, 2005) nazivaju to "sklonošću za zatvaranjem", prihvatanjem "prvog odgovora" koji je, bez obzira na stvarni kvalitet, prihvatljiviji u uporedbi s nejasnošću i dvosmislenosti. I otpornost na stres je neobično svojstvo - iako stresne i traumatske situacije mogu imati vrlo nepovoljno delovanje na dečja postignuća, za darovite je to drugačije. Još je Termanovo longitudinalno istraživanje pokazalo kako deca koja u kasnijim godinama nisu razvila svoju darovitost, u detinjstvu nisu stekla unutrašnju otpornost na otpore koje će svojom različitošću izazivati u okolini.

Razlikujmo još i izraze *otkrivanje* i *identifikacija* nadarenih prema Ivanu Korenu.

Pojmovno, otkriti (prepoznati) znači samo indicirati nadarenog pojedinca, a identifikovati znači utvrditi njegov identitet, tj. utvrditi skup osobina koje poseduje, vrstu i stupanj njegove nadarenosti (Koren, 1989.).

PSIHOLOŠKE OSNOVE RADA SA DAROVITIMA

Početak svakog didaktičko-metodičkog projektovanja sigurno je kvalitetno razmatranje psiholoških osnova istraživanog problema. Konkretno, nemoguće je napraviti metodičku transformaciju sadržaja o Diofantovim jednačinama, a da se ne poznaju intelektualne karakteristike učenika u dobu za koje se metodička transformacija predviđa, bez analize osobnosti darovitih učenika i bez elementarnih znanja o identifikaciji darovitih.

Zato svaki od navedenih segmenata zaslužuje posebno razmatranje i posebnu razradu, kako bi se kvalitetnom sintezom dobijenih podataka i činjenica došlo do racionalnog pristupa radu sa obdarenima za matematiku i kvalitetnog metodičkog pristupa realizaciji sadržaja o Diofantovim jednačinama u srednjoj školi.

U procesu otkrivanja više učestvuju učitelji, a u proces identifikacije se uključuju i posebni stručnjaci (psiholozi, pedagozi, sociolozi, lekari).

DEFINICIJE DAROVITOSTI

Kada govorimo o darovitosti, glavno pitanje koje nam se nameće je »šta je darovitost«. Ne postoji jedan ispravan odgovor, već mnogobrojni i različiti odgovori koji uzimaju u razmatranje mnoge uslove kao što su: *vreme njenog javljanja* (darovito dete – odrasli stvaralac), *karakteristike ponašanja ili predviđanje budućeg ponašanja* (stvaralaštvo – potencijalna darovitost), *vrstu ponašanja* (opšte sposobnosti – specifične sposobnosti), itd.

RAZLIČITA SHVATANJA DAROVITOSTI

Tokom razvoja spoznaja o prirodi darovitosti menjala su se shvatanja darovitosti.

Budući da ona često paralelno egzistiraju, dolazi ponekad do naporazuma, pa ćemo razmotriti svako od tih shvatanja i njegovu današnju vrednost među spoznajama o darovitosti.

ŠTA JE DAROVITOST?

Darovitima i njihovom prirodom su se bavili mnogi psiholozi, pedagozi i naučnici iz pojedinih konkretnih naučnih disciplina. Najpoznatiji su Levis Terman, Melita Oden, Margareta Mid, Pol Viti... a kod nas dr Bosiljka Đorđević, dr Radivoje Kvašček, Ivan Koren i drugi.

Ivan Koren kaže "darovitost je svojevrsan sklop osobina koje omogućuju pojedincu da na produktivan ili reproduktivan način postigne dosledno izrazito nadprosečan učinak u jednoj ili više oblasti ljudske delatnosti i uslovljena je visokim stepenom razvitka pojedinih osobina, odnosno njihovom harmoničnom kompozicijom i povoljnom unutrašnjom i spoljnom motivacijom."

Juntune (1985) i Sisk (1987) darovitost posmatraju kroz šest područja sposobnosti: opšte intelektualne sposobnosti, specifične školske sposobnosti, kreativne ili stvaralačke sposobnosti, sposobnosti vođenja i rukovođenja, umetničke sposobnosti i psihomotorne sposobnosti. Naredna tabela pojašnjava pogled na nadarenost koji su oni izložili :

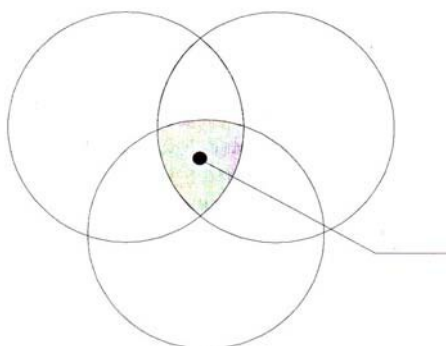
KARAKTERISTIKE OSNOVNIH PODRUČJA DAROVITOSTI		
1.	OPŠTE INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • visok stepen inteligencije; • bogatstvo rečnika; • radoznalost; • oduševljenje novim idejama; • sposobnost apstrahovanja; • lako učenje ;
2.	SPECIFIČNE ŠKOLSKE SPOSOBNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • dobra memorija; • erudicija; • entuzijizam; • široka obaveštenost; • brzo usvajanje znanja i veština; • brzo shvatanje algoritama;
3.	KREATIVNE STVARALAČKE SPOSOBNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • nezavisnos mišljenja; • fleksibilnost mišljenja; • inventivnost; • smisao za improvizaciju; • smisao za humor; • originalnost ideja; • maštovitost;
4.	SPOSOBNOSTI VOĐENJA RUKOVOĐENJA	<ul style="list-style-type: none"> • prihvatanje odgovornosti; • sposobnost dobrog i brzog rasuđivanja; • visoka očekivanja od sebe i od saradnika; • organizatorske sposobnosti; • tendencija dominacije;
5.	UMETNIČKE SPOSOBNOSTI VEŠTINE	<ul style="list-style-type: none"> • sposobnost opažanja i motorne koordinacije; • izvanrednost u osećanju i izražavanju preko muzike, glume, plesa, literature, likovnih umetnosti ... ;
6.	PSIHOMOTORNE SPOSOBNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • dobra koordinacija i manipulativne veštine; • preciznost pokreta; • velike atletske mogućnosti; • visok stepen telesne energije; • dobra koncentracija;

Opšti rezultat većine istraživanja i opšti zaključak većine istraživača je da su darovita deca osobe visoke inteligencije (IQ > 140), koja se manifestuje u korišćenju širokog spektra reči i njihovom razumevanju, u dobrom čitanju i pisanju, brzom i tačnom računanju, sposobnosti brzog učenja, veoma dobrom zapamćivanju ...

Vagner (1984.) i Nagel (1986.) govore o četiri područja koja su data u narednoj tabeli i kroz koja se manifestuje darovitost: karakteristike učenja, karakteristike stvaralaštva, motivacione karakteristike i socijalne karakteristike.

DAROVITI UČENIK	
KARAKTERISTIKE UČENJA	<ul style="list-style-type: none"> • ima vrlo mnogo znanja i informacija iz različitih oblasti • ima, za svoj uzrast, neuobičajeno bogat rečnik • govori izražajno, tečno i jezgrovito • brzo uočava činjenice i lako shvata principe • dobro opaža i razume složene stvari i pojave • čita knjige namenjene mnogo starijem uzrastu • ne izbegava teške i komplikovane zadatke • poseduje izrazite veštine kritičkog mišljenja i vrlinu samokritičnosti
KARAKTERISTIKE STVARALAŠTVA	<ul style="list-style-type: none"> • stvara veliki broj ideja i rešenja za postavljene probleme • stalno postavlja mnoga pitanja o različitim stvarima • često nudi neuobičajene, originalne i domišljate odgovore • bavi se prilagođavanjem, poboljšanjem i modifikacijom načela i sistema • u rešavanju problema prihvata rizik i opasne poduhvate • nekonforman je, individualista je i nema kompleks što je različit od drugih • pokazuje izrazit smisao za humor i satiru • ne prihvata izjave i postavke autoriteta bez provere i dokaza
MOTIVACIONE KARAKTERISTIKE	<ul style="list-style-type: none"> • istinski se potpuno predaje dobijenom zadatku • nezadovoljan je rutinskim, neinventivnim poslovima • ne traži pored svoje unutrašnje motivacije i neki oblik spoljne motivacije • nije zadovoljan sopstvenim tempom i napretkom u izvršavanju zadatka • voli da radi nezavisno, bez veće pomoći odraslih • zanima se pitanjima za odrasle kao što su religija, politika, seks, ... • u svojim uverenjima je odlučan, nepopustljiv i istrajan • postavlja sebi visoke razvojne ciljeve i teži ka savršenstvu
SOCIJALNE KARAKTERISTIKE	<ul style="list-style-type: none"> • dobro saraduje sa decom svog uzrasta kao i sa odraslima • ne ide po svaku cenu sa većinom • preuzima dužnosti i njima pripadajuće odgovornosti • veoma je pouzdan u poslovima planiranja i organizacije • spremno se prilagođava u novim prilikama i društvenim situacijama • pobornik je demokratskih i ravnopravnih društvenih odnosa • u kontaktu sa drugima je samosvestan i ima puno samopouzdanja • može se uživeti u probleme drugih i zato je otvoren za politička i socijalna pitanja

Matematičar Šefket Arslanagić, koji se bavi pitanjima organizovanog rada sa obdarenim mladim matematičarima, ističe da je danas u određivanju produktivne darovitosti prihvaćena troprstenasta koncepcija Renzulija i Rejsa iz 1985. godine po kojoj je darovitost pogodna kombinaciji bar tri faktora: sposobnosti, kreativnosti i osobina ličnosti.

On navodi da pored navedenih faktora (videti sliku), dobar nasledni potencijal i povoljan uticaj okoline, kao i specifična pozitivna motivacija dovode do razvoja određenih sposobnosti (znanja, veština) koje, ako su razvijenije nego kod ostale dece, čine potencijalnu darovitost.

Uzimajući u obzir izložene poglede na darovitost, kao i mnoštvo drugih razmatranih modela, može se zaključiti da:

- 1. Darovitost nije rezultat samo jedne karakteristike, već kombinacija kreativnih osobina, sposobnosti i osobina ličnosti;**
- 2. Darovitost se javlja u različitim područjima sposobnosti ili kao izrazito izražena sposobnost ili kao kombinacija više sposobnosti koje dolaze do izražaja u nekoj od oblasti ljudskog stvaralaštva;**
- 3. Darovitost može biti manifestovana u obliku produktivno-kreativne aktivnosti i rezultata, ili kao potencijalna, latentna sposobnost koja je još uvek u začetku i koja će se uz podršku okoline, pozitivnom motivacijom, stalnim podsticanjem i negovanjem, razviti u produktivnu darovitost, tj. stvaralaštvo.**

Najstarije i najrasprostranjenije shvatanje darovitosti proizlazi iz *psihometrijske definicije inteligencije*. Iz opažanja da se ljudska sposobnost snalaženja u različitim tipovima problema raspoređuje prema zvonolikoj krivulji (najviše ima prosečno uspešnih, a podjednak broj ispodprosečnih i iznadprosečnih pojedinaca) proizašla je mogućnost merenja te sposobnosti – inteligencije. Razlike u sposobnosti moguće je meriti (brojem rešenih zadataka u testu), i izraziti kao kvocijent inteligencije (IQ – odnos mentalne i hronološke dobi). IQ prosečnog pojedinca je 100. Po psihometrijskoj definiciji daroviti su oni pojedinci koji u testu inteligencije postižu rezultat kog može postići do 2,5% pojedinaca u populaciji.

Testovi inteligencije mere one sposobnosti koje pojedincu omogućuju da se snalazi u novim situacijama, da barata apstraktnim pojmovima i odnosima, apstraktnim simbolima, što mu pak omogućuje da steče znanje ubrzano i s razumevanjem.

Glavni prigovori ovoj definiciji darovitosti su:

1. Slaba prediktivnost

Upotrebom psihometrijskog kriterijuma može se dobro utvrditi »školska darovitost«, tj. sposobnost učenja lekcija i rešavanja testova. To je vrsta darovitosti koja naglašava receptivne i reproduktivne sposobnosti.

Praćenje Termanove grupe su npr. pokazala da niti jedno dete s tako strogo definisanim sposobnostima nije postiglo pravi kreativni rezultat koji bi bio svetski značajan i poznat.

2. Neidentifikovanje dela darovitih

Ovim kriterijumom se neće obuhvatiti mnogi pojedinci koji imaju mogućnosti da postanu kreativni stvaraoci, ali zbog specifičnih uslova razvoja to ne mogu pokazati.

Tu pripadaju odgojno zapuštena deca, deca iz siromašnih, neobrazovanih ili nebrižnih porodica, deca s teškoćama u razvoju, ukratko sva ona deca koja ne postižu dobre rezultate u školskom učenju i grupno primijenjenim testovima inteligencije.

3. Ograničenje pojma darovitosti na spoznajno područje

Novija shvatanja darovitosti proširuju se na sposobnosti i izvan spoznajnog područja, i postavljaju zahtjev da se »darovitim može smatrati dijete čiji rezultati u (svakom) potencijalno vrednom području ljudske aktivnosti pokazuje konzistentno visok učinak«. Ti se rezultati često ne mogu iskazati u obliku uspešnosti u nekom testu, već se procenjuje ponašanje, doprinos ili lakoća svladavanja određenog područja.

4. Prigovori IQ kao merilu sposobnosti

– on je rezultat nejednolikog udela različitih sposobnosti (isti se IQ može postići većim udelom verbalne sposobnosti ili većim udelom numeričke sposobnosti), pa zato ne može služiti kao osnova za specifično programiranje razvoja darovitosti;

- mjerenja inteligencije mogu varirati pod uticajem slučajnih faktora, pa nije dovoljno jedno mjerenje;
- rezultati u testovima samo su jedan od podataka o karakteristikama darovitog deteta. Ostali se podaci dobivaju iz opažanja o njegovoj svakodnevnoj aktivnosti, pristupu zadacima, o rezultatima i kreativnosti.

DAROVITOST KAO OPŠTA SPOSOBNOST DIVERGENTNOG MIŠLJENJA (WALLACH)

Karakteristika koja se smatra važnom za postizanje stvaralačkog ponašanja jeste *dispozicija za kreativnost*. Slično kao što se u testovima inteligencije određuje opšta snalažljivost u problemima, pomoću testova kreativnosti mjeri se opšta sposobnost divergentne produkcije. Ova se sposobnost divergentne produkcije najčešće izražava kao *fluentnost ideja* i mjeri se različitim testovima koji ispitanike stavljaju u situaciju pronalaženja brojnih novih rešenja, ideja, uvida.

Prema ovom shvatanju darovitosti darovit je onaj pojedinac koji pokazuje vrlo visoku sposobnost produkcije novih ideja, jer on ima najviše šansi da se razvije u produktivnog stvaraoca.

Za razliku od psihosometrijske definicije koja je utemeljena na relativnoj stabilnosti inteligencije, kod darovitosti-kreativnosti značajno je otvaranje mogućnosti treninga, razvijanje osnovne sposobnosti.

Ove mere kreativnosti razočarale su u praksi.

DAROVITOST KAO VISOKA OPŠTA ILI SPECIFIČNA SPOSOBNOST (SLUŽBENA DEFINICIJA)

Nezadovoljstvo ograničenjima i slabom prediktivnošću opštih sposobnosti za darovito ponašanje dovodi do proširenja i promjena u definiranju darovitosti, koja je očita u definiciji *višestruke darovitosti*.

Prema definiciji višestruke darovitosti, darovita i talentirana su ona deca koja su od stručne osobe identifikovana kao naročito sposobna za velika postignuća. Da bi mogla realizovati svoje mogućnosti i ostvariti maksimalan doprinos za sebe i za društvo, ta deca imaju potrebe za diferenciranim programima i obrazovnim uslugama koje znatno prelaze ono što omogućuje redovni školski program.

Među decom koja su sposobna za visoka postignuća pripadaju ona koja pokazuju postignuće ili potencijalnu sposobnost u sledećim područjima (pojedinačno ili u kombinaciji):

- 1. opšta intelektualna sposobnost,**
- 2. specifične sposobnosti za pojedino naučno područje,**
- 3. kreativno i produktivno mišljenje,**
- 4. sposobnosti rukovođenja,**
- 5. specifične sposobnosti za pojedino umetničko područje,**
- 6. psihomotorne sposobnosti (ples, sport, itd.).**

Definicija višestruke darovitosti ima prednost pred ranijima: obuhvata veći broj područja ljudske aktivnosti kao teren za ispoljavanje darovitog ponašanja.

Glavni problem ove definicije je što takođe favorizuje »darovitost za školu«, dok se za predviđanje stvaralaštva pokazala značajnijom darovitost koja omogućuje primenu stečenog znanja, koja naglašava aktivnu upotrebu znanja za stvaranje nečeg korisnog i novog.

DAROVITOST KAO PRODUKTIVNO-KREATIVNA SPOSOBNOST (TANNENBAUM)

Opažanja da naročite rezultate ne daju oni daroviti pojedinci koji nisu produktivni, ali ni oni čija produkcija u sebi ne sadrži nešto novo, originalno, neki novi doprinos, dovodi do shvatanja da darovitost uključuje ne samo produktivnost, nego istovremeno i kreativnost. Prema tome, darovitost je svojevrsan sklop osobina (sposobnosti, motivacije i kreativnosti) koji omogućuje pojedincu da postiže izrazito natprosečan rezultat (produkt) u nekom domenu ljudske delatnosti, a taj se produkt može prepoznati kao nov i originalan doprinos u toj oblasti.

Dakle, darovita su ona deca koja pokazuju postignuće ili potencijalnu sposobnost za

postignuće produktivno-kreativnog rezultata u nekom području. Ona imaju obrazovne potrebe koje prelaze okvire standardnog školskog programa i zahtevaju sadržaje, postupke i uslove razvoja koji su složeniji, opsežniji i kvalitativno drugačiji od redovnih programa, kako bi mogla razviti nužni sklop osobina potreban za stvaranje produktivno-kreativnog doprinosa.

DAROVITOST KAO SPOSOBNOST KVALITETNE UPOTREBE MISAONIH PROCESA (STERNBERG)

Kvalitativni pristupi proučavanju darovitosti analiziraju *zbog čega* neki pojedinci postižu više rezultate u testu, ili se bolje snalaze u problemnim situacijama. Ustanovljeno je da oni kvalitetnije upravljaju svojim misaonim procesima. Ovo kvalitetnije upravljanje (planiranje, odlučivanje i kontrolisanje) posledica je veće i kvalitetnije metakognicije (saznaje vlastitih procesa saznavanja), koja proizlazi iz široke, bogate i produbljene baze znanja.

Prema tom shvatanju daroviti pojedinac bio bi onaj kojem visoke sposobnosti i velika motivacija omogućuju nastanak kvalitetne, elastične opšte i specifične baze znanja, čiji se elementi u određenom trenutku mogu upotrebiti na nov, kreativan način.

DAROVITOST KAO VISOKA PODRUČNO-SPECIFIČNA SPOSOBNOST (BLOOM, FELDMAN, GARDNER)

Proučavanja procesa razvoja darovitog ponašanja i darovitog produkta dovela su do shvatanja da je daroviti pojedinac onaj koji uz razvijene opšte intelektualne sposobnosti ima naročito visoke sposobnosti za jedno specifično područje, za čije ovladavanje pokazuje izvanrednu motivaciju, predanost i »posvećenost«, a što nailazi na razumevanje, potporu i aktivni angažman porodice i šire društvene zajednice.

Dakle, time su određene još neke karakteristike važne za darovitog pojedinca:

- 1. Darovitost nije rezultat jedne karakteristike, već kombinacije osobina – i sposobnosti i ličnosti.**
- 2. Darovitost se javlja u različitim područjima (domenama) sposobnosti, ili kao izrazito jedna sposobnost, ili kao kombinacija sposobnosti koje dolaze do izražaja u nekom području ljudskog znanja i aktivnosti.**
- 3. Darovitost može biti manifestirana u obliku produktivno-kreativne aktivnosti i rezultata, ili kao potencijalna, latentna, u zametku koji će se uz podršku okoline, podsticanjem i negovanjem razviti u produktivnu darovitost, tj. stvaralaštvo.**

POJAVNI OBLICI DAROVITOSTI

Uz različita shvatanja i definicije darovitosti vežu se nazivi koji ponekad označavaju sasvim jasnu različitost unutar pojma darovitosti. Ovde ćemo pojasniti njihovo značenje u svetlu rezultata prethodne analize pojma darovitosti.

Darovito dete pokazuje u svom ponašanju znakove da ima uslova da se razvije u stvaraoca. Znakovi su mnogobrojni, često se javljaju vrlo rano, a uglavnom ukazuju na prisutnost visokih intelektualnih sposobnosti (lakoća učenja, pamćenje, smisao za humor, uočavanje uzroka i povezanosti pojava) ili specifičnih sposobnosti: muzičkih, likovnih, psihomotornih ili socijalnih. Obično od primećivanja znakova darovitosti pa do nenog manifestiranja u produktivno-kreativnom obliku treba proći otprilike 10-15 godina intenzivnog odgojnog i obrazovnog procesa ili treninga.

Čudo od deteta je poseban slučaj darovitog deteta. Pojava tog slučaja tumači se pojavom »decelagea«, tj. neujednačenog razvoja različitih sposobnosti deteta: ono se naročito ističe u razvijenosti i rezultatima i jednom području, dok se ostali aspekti razvoja odvijaju normalnim tempom. Takav psihički razvoj nema negativnih posledica, dok je neujednačeni, preuranjeni ili ubrzani fizički razvoj obično znak nekih bolesnih stanja. Svaki pojedini slučaj »vunderkinda« je

rezultat vrlo retke kombinacije zbivanja, tj. sretnog spoja izrazito specijaliziranih naslednih dispozicija sa specifičnom, naročito izraženom prijemčivošću i osetljivošću okoline. Prema savremenom shvatanju darovitosti »čudo od deteta« nije čudo, već samo ekstremni, najizraženiji slučaj onoga što se događa u razvoju svakog darovitog deteta: intenzivni i podesni odgoj vrlo razvijenih specifičnih sposobnosti. (primjeri: J.S.Mills naučio klasični grčki sa tri godine; 15-godišnjak ima desetak prijavljenih patenata; 9-godišnjak u potpunoj muzičkoj zrelosti; učenik predaje informatiku profesorima i sl.)

Savanti-idioti takođe su oblik neuravnoteženog i neravnomernog, vrlo intenzivnog razvoja neke specifične sposobnosti. Oni već kao deca pokazuju vrlo specijalizirane talente, kao što je npr. neverovatno pamćenje za brojeve, datume, mogućnosti fantastičnog računanja napamet, ili pamćenje složenih muzičkih sadržaja. Kod njih se pokazuje velika razvijenost jedne vrlo uske sposobnosti, dok su im ostale sposobnosti najčešće retardirane. Američki psiholog *Howard Gardner (1983)* smatra da su savanti-idioti, isto kao i čudo od deteta, dokaz da postoje specijalizirana neurološka područja u mozgu, koja su odgovorna za određenu vrstu sposobnosti. (primeri: retardirano dete Obadia je samo naučilo zbrajati, oduzimati, množiti i deliti u šestoj godini života; George je sa šest godina mogao potpuno tačno odrediti dan u nedelji daleke godine naučivši karakteristike večnog kalendara; 11-godišnjak pamti beskraje serije brojeva.)

Genije je pojam koji unutar pojma darovitosti ima dva značenja. Oba značenja povezana su sa shvatanjem vrlo visokog stepena sposobnosti. Unutar psihometrijske definicije termin »genijalan« odnosi se na one ljude kojima je testovima inteligencije izmeren koeficijent inteligencije viši od 160. Danas se pojam genija u ovom statističko psihometrijskom smislu napušta i upotrebljava se termin »izvanredno darovit«.

Drugo značenje pojma genije odnosi se na osobu koja tokom dužeg životnog perioda stvara veliki korpus dela koja imaju značajan i dugotrajan uticaj na ljudsku misao i ljudsku situaciju. Ovo je shvatanje pojma »genije« u skladu s produktivno-kreativnom definicijom darovitosti i naglašava prisutnost naročito velike razvijenosti motivacijsko-kreativnog sklopa osobina.

Talenat je pojam koji unutar pojma darovitosti ima naročito neodređenu upotrebu. Jedno značenje pojma »talenat« odnosilo se na ono što danas nazivamo »manifestovana darovitost«, za razliku od potencijalne darovitosti, koja je označena samo s pojmom »darovitost«. U drugom značenju »talenat« se odnosi na nešto niži stepen, a »darovitost« na viši stepen intelektualne darovitosti. Novije shvatanje pojma talenat u vezi je s višestrukom definicijom darovitosti: dok visoke intelektualne sposobnosti predstavljaju osnovu opšte darovitosti, dotle su sposobnosti koje osiguravaju visoko postignuće u specifičnim područjima (umetničkom, sportskom, socijalnom) – osnova specifične darovitosti ili talenta.

Razvoj darovitosti

Razvoj darovitosti kod pojedinca složeni je proces u kojem je teško navesti sve uticaje, ali se može reći da dominantnu, odnosno najvažniju ulogu imaju porodica, škola i sam pojedinac.

UTICAJ PORODICE NA RAZVOJ DAROVITOSTI

Jasno je da u opštem razvoju, a posebno u razvoju darovite dece, veliku važnost imaju roditelji. Često se pretpostavlja da darovita deca imaju darovite roditelje (nije potvrđeno statističkim analizama). Druga česta pretpostavka je da se darovita deca mogu češće naći u porodicama višeg socioekonomskog statusa – dakle u imućnijih i bolje obrazovanih roditelja.

Istraživanja Roedella, Jacksona i Robinsona dovela su do zaključka da je za razvoj darovitosti važniji aktivan angažman roditelja u odgoju dece nego njihov stepen obrazovanja ili ekonomske moći. («Roditelji koji provode dosta vremena sa svojom djecom, olakšavaju razvoj njihovih interesa,

odgovaraju na njihova pitanja i osiguravaju toplinu i podršku njihovim intelektualnim istraživanjima, stimulirajući razvoj dečje darovitosti bez obzira da li je porodica siromašna ili bogata, uživa li društveni ugled ili ne.»).

Efikasna porodična okolina mora osigurati zadovoljenje četiri osnovne potrebe darovitog deteta:

- **potrebu za ljubavlju i sigurnošću**
- **potrebu za novim iskustvima**
- **potrebu za postizanjem uspeha**
- **potrebu za osećajem odgovornosti i nezavisnosti.**

Ukoliko izostane neka od navedenih potreba stvaralačke sposobnosti neće se moći iskoristiti. Dakle, u fazi razvoja stvaralačke sposobnosti roditelji imaju veliku odgovornost da stvore takvu okolinu za učenje i razvoj koja će u prvom redu potpomoći razvoj motivacije. Za to je nužno da roditelji pokazuju:

- 1. emocionalnu toplinu i samopouzdanje,**
- 2. pozitivne stavove prema učenju, obrazovanju, znanju,**
- 3. visoka očekivanja od sebe i svoje dece,**
- 4. interes za uspeh deteta (prate razvoj i rezultate, pokazuju poštovanje za trud i uspeh deteta, ohrabruju, ispravljaju, nude pomoć),**
- 5. primenjuju demokratske, ali jasne metode disciplinovanja (zahtevi su u obliku logičkih objašnjenja, dosledni u traženju da se zahtevi poštuju, mere disciplinovanja su blage, nikad fizičko kažnjavanje).**

Od specifičnih, «obrazovnih» postupaka čini se da su najefikasniji:

- *čitanje*: često čitanje detetu, zajedničko čitanje i zajedničko traženje informacija iz knjiga, časopisa, mapa, novina; upoznavanje s knjigama kao izvorima informacija; omogućavanje dostupa knjigama;
- *razgovor*: odgovaranje na pitanja (uz povremeno zajedničko traženje odgovora iz različitih izvora), uključivanje dece u konverzaciju odraslih za vreme zajedničkih obroka, aktivnosti i sl.; aktivno širenje dečjeg rečnika: pronalaženje smisla, značenja, primera u imenima stvari i akcija, traženje sinonima i nijansi u značenju; izgrađivanje kvalitetnih pojmova kod dece;
- *zajedničke aktivnosti*: odlaženje u kino, kazalište, izložbe, zoološki vrt, muzeje, sportske priredbe
- uz razgovor, komentarisanje, reminiscencije i reprodukovanje doživljaja nakon povratka kući; započinjanje nove aktivnosti ili interesa na osnovi razrade doživljenog i sl.

Takođe, efikasni roditeljski angažman nije sama količina zajednički provedenog vremena, nego *stil*. Osnovni stil podučavanja koji je karakterističan za roditelje darovite dece jeste *stavljanje težišta na inicijativu i aktivnost deteta*. (primjer: postepeno učenje čitanja). Prema Bloomu, važnost roditelja je u prvom redu u njihovoj percepciji izuzetnosti deteta. Budući da roditeljska percepcija zavisi ponajpre od njihovih vlastitih osobina, roditelji će najbolje percipirati signale sposobnosti s kojima imaju iskustva, koje cene ili sami poseduju. Zato će deca s minimalnim znakovima sposobnosti koju ima jedan od roditelja imati više šanse da razviju talent nego deca koja pokazuju izrazite znakove darovitosti, a okolina ih ne prepoznaje. Ova shvatanja upozoravaju na dva značajna momenta:

1. Sama sposobnost za razvoj darovitosti nije dovoljna (znakovi se moraju prepoznati).
2. Da bi se sposobnost razvila u stvaralačku sposobnost, rana dečja okolina mora svojim postupcima osigurati razvoj motivacije i kreativnog emocionalnog stava (organizovanje podrške, prosvetavanja i savetovanja za roditelje darovite dece).

UTICAJ VRTIĆA, ŠKOLE I NASTAVNIKA NA RAZVOJ DAROVITOSTI

Osim roditelja, u toku razvoja darovitosti značajnu ulogu imaju odgajatelji, učitelji, nastavnici i opšte karakteristike odgojno-obrazovne ustanove.

Kada se razmatra uloga nastavnika u razvoju darovitosti, moramo razlikovati nekoliko značenja riječi nastavnik:

1. Nastavnik kao stvaralac atmosfere pogodne za razvoj darovitosti
2. Nastavnik – roditelj
3. Nastavnik – obrazovatelj darovitih
4. Nastavnik – mentor.

1. Nastavnik kao stvaralac atmosfere pogodne za razvoj darovitosti

Elementi nastavne atmosfere koji nepovoljno utiču na darovitost:

- nezanimljivost nastave,
- preterano naglašavanje ocena i vanjskih kriterija uspeha,
- sitničavost propisa i nepoverenje nastavnika u sposobnosti učenika,
- nagrađivanje napamet, tj. vernog reprodukcija materijala i netolerancija za odstupanja od uobičajenog i prihvaćenog mišljenja ili načina mišljenja.

Elementi nastavne atmosfere koji povoljno utiču na darovitost:

- omogućiti učenicima slobodu i ohrabrivati ih u samostalnom mišljenju i postupcima,
- omogućiti zadovoljavanje radoznalosti i njeno daljnje razvijanje,
- omogućiti svladavanje osnovnih znanja i veština,
- omogućiti i osigurati ponavljanje radi potpunog usvajanja osnovnih znanja i veština,
- podsticati i nagrađivati divergentno mišljenje, maštu i perceptivno predočavanje.

Nastavnik ne mora biti kreativan stvaralac, samo je potrebno da osigura slobodni razvoj interesa, da ne zakoči emotivni kreativni sklop i da individualizovanim pristupom u razredu podstiče razvoj interesa i sticanje baze znanja, koji su usklađeni s vrstom i razvijenošću sposobnosti učenika.

2. Nastavnik - roditelj

Njegova uloga je preuzimanje onog dela aktivnosti koji kod darovite dece preduzimaju roditelji u ranijem razvojnom razdoblju: opažanje signala darovitosti i započinjanje procesa njenog svjesnog razvijanja. On treba detetu:

- omogućiti pristup izvorima specifičnog znanja: donoseći mu ili ga upućujući na određene knjige, časopise, ustanove: knjižnice, muzeje, prirodne životne sredine i situacije, društva, organizacije, umetničke ustanove, priredbe, izložbe;
- omogućiti pristup instrumentima i poduci u njihovoj upotrebi (računar, teleskop, snimateljski pribor, ...)
- razvijati ljubav i trajni interes za određene aktivnosti i područja: razgovorima, pokazivanjem iskrene zainteresiranosti za područje interesa deteta i njegovo napredovanje u tom području, sudjelovanje u dečjem napretku i pružanjem podrške, saveta i pomoći u problemnim situacijama;
- uspostaviti saradnju s roditeljima darovitog deteta i uključiti ih na širenju i održavanju »potporne mreže« koju je nastavnik započeo;
- omogućiti detetu kontakte sa stručnjacima iz područja interesa
- pronalaženje (u zajednici) kvalitetnog mentora koji će voditi darovito dete u više nivoa darovitosti.

Težina zadatka nastavnika biti će zavisna od spremnosti roditelja za saradnju.

3. Nastavnik – obrazovatelj darovitih

U ovoj fazi maksimalno je zastupljeno samo obrazovanje opšte darovitosti. On već dobija identifikovanu decu i s njima organizuje rad po nekom unapred osmišljenom programu. Programi za razvoj opšte darovitosti polaze od specifičnih interesa dece, ali se koriste i za razvijanje opštih karakteristika potrebnih darovitom pojedincu: široka baza znanja, emotivni kreativni sklop,

motivacija, veštine logičkog i divergentnog mišljenja, veštine prikupljanja i korištenja podataka, te veštine izražavanja rezultata stvaralačkog procesa. Nastavnik mora dobro poznavati sadržaj programa, a posebno principe razvoja darovitosti. Njegov rad nije deo redovnog školskog programa.

4. Nastavnik - mentor

To je stručnjak u svom području, te poznaje procese razvoja intrinzične motivacije i vrlo ih vešto primenjuje. Njegova je uloga vođenje darovitog pojedinca u svladavanju sve složenijih veština i usvajanju sve apstaktnijih oblika reprezentacije znanja.

U principu nije bitno ko će preuzeti pojedinu ulogu u razvoju pojedinca, nego je važno da sve uloge budu ispunjene i to svaka od njih u najpogodnijem razvojnom razdoblju.

Uloga samog pojedinca u razvoju darovitosti

Do sada smo najveću ulogu pri stvaranju darovitog pojedinca pripisivali okolini.

Međutim, uloga samog deteta nedovoljno se razume pa se zbog toga i neopravdano zanemaruje. Činjenica je da kod neke dece postoji otpornost na negativne uticaje – veća ili manja osetljivost na uticaje okoline, pa se darovitost najčešće razvija u skladnom odnosu s povoljnom okolinom, ali se ponekad razvije i iz bunta prema toj okolini (npr. najpovoljniji za razvoj je demokratski odnos roditelja, ali su maksimalni razvoj postigle kćeri autoritarnih majki; potrebni su sigurni i slobodni odnosi u porodice, ali su često najkreativniji sinovi s izrazitom edipovskom zavisnošću o majci).

Potreba da se uzme u obzir i uloga pojedinca u vlastitom razvoju ne umanjuje važnost naglašavanja uloge okoline.

PREPOZNAVANJE I IDENTIFIKACIJA DAROVITIH

Uočavanje znakova sposobnosti najznačajnija je početna stepenica u brizi za razvoj darovitih, a tu možemo razlikovati nekoliko oblika ili stupnjeva angažovanosti okoline koji imaju različite uticaje na razvoj darovitosti.

1. **Opažanje znakova darovitosti** započinju roditelji već u prvoj godini života. Oni kod svog deteta mogu opaziti da naročito živahno reaguje na neke karakteristike okoline (zvuk, boju, oblik, socijalne situacije). Čak i kad roditelji ne interpretiraju te znakove kao signale za početak sistematskog razvijanja pretpostavljenih sposobnosti, ova će zapažanja ipak delovati na njihov odnos prema detetu: njihova očekivanja razvojnih rezultata biće viša, što će na razvoj delovati podsticajno.

2. **Prepoznavanje znakova darovitosti** jeste prevođenje znakova mogućih visokih sposobnosti u signale za akciju. Roditelji visoko postavljaju očekivanja od detetovih razvojnih mogućnosti, i ujedno izabiru i stvaraju situacije koje će najpovoljnije delovati na razvoj primećene sposobnosti. »Bavljenje« detetom, sistematsko i planirano obogaćivanje dečjeg iskustva, te organizovanje sve složenijih obrazovnih situacija u skladu s rastućim mogućnostima deteta, najčešći je oblik reagovanja okoline na prepoznavanje znakova darovitosti.

3. **Identifikacija** je stručno utvrđivanje da li su opaženi i prepoznati signali zaista znakovi razvijenije sposobnosti, te da li će dete zaista profitirati od sistematskog i intenzivnog programa razvoja, ili bi takav program bio neprimjeren dečjim sposobnostima, neusklađen s motivacijom, nametnut i možda zbog toga štetan. U identifikaciji se odlučuje o daljnjoj sudbini razvoja darovitosti. Neadekvatni merni instrumenti, neprimeren način ili vreme identifikacije, neprepoznatljivost pojedinih kategorija dece samo su neki od faktora koji pridonose da neka deca koja bi imala velike mogućnosti razvoja ostanu neprimećena.

4. **Označavanje** ili etiketiranje obično je posledica identifikacije, jer identifikacijom utvrđena karakteristika (»darovit« ili »nedarovit«) svrstava pojedinca u jednu kategoriju stereotipnih

karakteristika. Opšti stereotip kategorije postaje osnova za stav okoline prema pojedincu, što ima posledice po njegov razvoj, a i za razvoj onih koji su tim stereotipom takođe dotaknuti.

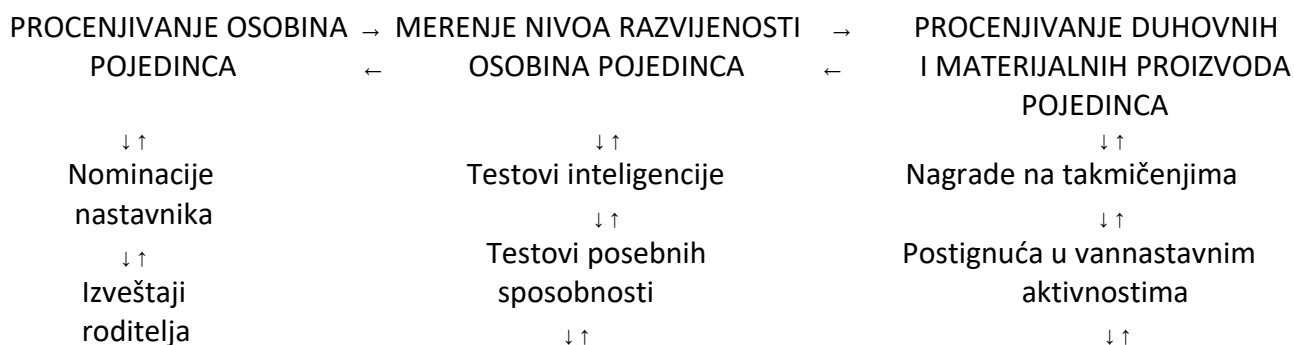
Međutim, u našim školama odavno postoje pedagoško-psihološke službe stručne i sposobne da u identifikaciji darovitih odu i dalje od iskustvenog modela identifikacije darovitih.

U svojim naučnim radovima dr Ivan Koren i dr Bosiljka Đorđević predlažu metodologiju, pa čak i konkretne instrumente (testove za učenike i upitnike za učenike, nastavnike, razredne starešine, roditelje ...). U narednim tabelama data je sinteza tih nastojanja da se konstituiše konsekventan sistem identifikacije darovitih u oblasti matematike.

U prvoj tabeli prikazan je takozvani fazni model otkrivanja i identifikacije darovitih. Model preporučuje da se proces odvija u tri faze: prepoznavanje, identifikacija i verifikacija.

FAZNI MODEL OTKRIVANJA I IDENTIFIKACIJE DAROVITIH			
FAZA	Prepoznavanje	Identifikacija	Verifikacija
CILJNA GRUPA	Populacija učenika	Potencijalno daroviti	Manifestno daroviti
NOMINATORI	Nastavnici	Interdisciplinarni tim	Stručni tim
	Roditelji	Roditelji	
	Učenici	Učenici	

OSNOVNI OBLICI IDENTIFIKACIJE DAROVITIH

↓↑
 Izveštaji
 voditelja seminara
 ↓↑
 Izveštaji
 savetnika
 ↓↑
 Procene
 odeljenja
 ↓↑
 Samo –
 ocenjivanje
 ↓↑
 Druge, slične
 procene

Testovi specifičnih
 sposobnosti
 ↓↑
 Testovi kreativnosti
 ↓↑
 Testovi postignuća
 ↓↑
 Testovi ličnosti
 ↓↑
 Drugi slični
 testovi

Postignuća u timovima i
 redakcijama
 ↓↑
 Postignuća u umetnostima i
 sportskim aktivnostima
 ↓↑
 Naučne rasprave
 ↓↑
 Patenti, novi instrumenti
 ↓↑
 Drugi slični proizvodi

Iz gornje šeme je očigledno da identifikacija darovitih nije jednostavan, već timski posao i zato je na nastavnicima koji rade sa darovitimima da ovom poslu pristupe ozbiljno, sistematski i angažuju sve potrebne saradnike -ostale nastavnike, pedagoško-psihološku službu i roditelje. Rezultati sigurno neće izostati.

Zaključak

"Što više učimo o osobinama darovite i talentovane dece, saznajemo da smo mnogo takve dece prevideli, primerice, invalidnu decu, decu iz manjinskih grupa pa čak i neke devojčice." (George, 2005., str. 17). Doista, ponekad zaboravljamo na neke moguće propuste. Škole mušku decu nagrađuju za nezavisnost, agresivnost i samopouzdanje, a žensku decu nagrađuju za prilagođavanje. Sternberg (Vlahović-Štetić, 2005) navodi da na ostvarenje darovitosti, uz eksplicitno, utiče i tzv. prešutno znanje. To znači snalaženje u "životnoj areni" – taktiziranje kojim će sportista odlučiti na kojem turniru nastupiti, ili naučniku koji časopis odabrati kako bi imao veći odjek i citiranost. Uz to, literatura navodi potencijalnu i ostvarenu darovitost (Vidović u Vlahović-Štetić, 2005) - biografski podaci govore da neki iznimno daroviti pojedinci kao deca nisu bili primećeni (H. C. Andersen, A. Einstein). Kako pomoći darovitoj deci u realizaciji njihovih potencijala? Odgovor je - poznavanjem prirode darovitosti.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Psihološke osnove rada sa darovitima.....	2
3. Šta je darovitost?.....	2
4. Pojavni oblici darovitosti	7
5. Uticaj porodice na razvoj darovitosti	8
6. Uticaj vrtića, škole i nastavnika na razvoj darovitosti	9
7. Prepoznavanje i identifikacija darovitih.....	11
8. Zaključak.....	14

Litetatura

1. Čudina-Obradović, M. (1990). *NADARENOST razumevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga
2. Zovko, G. (1999). Učenici s posebnim potrebama. U: Mijatović, A. (Ur.). *Osnove savremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
3. Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine.